

Islamitisch basisonderwijs in Nederland; **ontstaan, organisatie en integratie**

Inhoudsopgave

Inleiding		pagina 2
H1	Het ontstaan van islamitisch basisonderwijs in Nederland	pagina 3
H2	De organisatie van het islamitisch basisonderwijs	pagina 7
H3	Bijzonder islamitisch basisonderwijs	pagina 10
H4	Islamitisch basisonderwijs van AIVD naar Onderwijsinspectie	pagina 15
Conclusies		pagina 22
Literatuur		pagina 24

Inleiding

Sinds het einde van de jaren '80 is het islamitisch basisonderwijs in Nederland een feit. Daarmee werd geen discussie afgerond, maar blijkt een discussie hierover nog steeds actueel te zijn. Het principe van islamitisch basisonderwijs in Nederland deed, en doet nog steeds, veel stof opwaaien.

De stelling dat het islamitisch basisonderwijs intergratie verhinderd en een voedingsbron voor fundamentalisme is, wordt in de media en politiek uitvoerig bediscussieerd. Alvorens in deze discussie mee te gaan, moet er eerst teruggeblikt worden naar de tijd waarin er in Nederland nog geen islamitische basisscholen waren. De argumenten voor of tegen in deze discussie, hebben namelijk hun basis in de oorsprong en ontwikkeling van het islamitisch basisonderwijs in Nederland. In deze scriptie staat daarom het ontstaan, de organisatie en de integratie van het islamitisch basisonderwijs centraal.

Vanuit de onderzoeksvraag: *'Hoe is het islamitisch basisonderwijs in Nederland ontstaan, georganiseerd en geïntegreerd?'* zal een aantal interessante facetten van het islamitisch basisonderwijs geanalyseerd worden.

Vanuit welke behoefte werd het islamitisch basisonderwijs eigenlijk opgezet? Wat was de maatschappelijke context? Hoe werd er vanuit het onderwijs en de maatschappij gereageerd op dit nieuwe verschijnsel?

In hoofdstuk 1 wordt, met deze vragen als leidraad, het ontstaan van het islamitisch basisonderwijs in Nederland beschreven.

In hoofdstuk 2 wordt gekeken naar de organisatie van islamitische basisscholen in Nederland.

Hoe, en door wie, werd dit georganiseerd?

In hoofdstuk 3 wordt het bijzonder islamitisch basisonderwijs vandaag de dag nader bekeken. Wat maakt een basisschool eigenlijk 'bijzonder'? En wat maakt een basisschool eigenlijk 'islamitisch'? Wat zijn voor- en nadelen van bijzonder islamitisch basisonderwijs? Tenslotte wordt in hoofdstuk 4 de rol van de AIVD en onderwijsinspectie uiteengezet. Wat zijn hun conclusies als het gaat om de integratie van het islamitisch basisonderwijs in Nederland?

Aan de hand van bovenstaande vragen zullen de volgende thema's behandeld worden:

1. Het ontstaan van islamitisch basisonderwijs in Nederland
2. De organisatie van het islamitisch basisonderwijs
3. Bijzonder islamitisch basisonderwijs
4. Islamitisch basisonderwijs van AIVD naar Onderwijsinspectie

De achtergronden die in dit onderzoek naar voren zullen komen kunnen bijdragen aan enige helderheid in de discussie over de voor- en nadelen van het islamitisch basisonderwijs in Nederland.

Leo van der Meij,
Augustus 2009

H1

Het ontstaan van islamitisch basisonderwijs in Nederland

Toen kinderen van Turkse en Marokkaanse gastarbeiders in de zestiger jaren werden aangemeld op basisscholen in hun woon/werkomgeving, was er nog veel onbekend. Zo wisten leerkrachten bijvoorbeeld niet hoe lang deze kinderen in Nederland zouden verblijven. Ook wisten ze niet goed hoe men het beste kon communiceren met, en lesgeven aan, kinderen die nauwelijks Nederlands spraken. Daarnaast was er onbekendheid met de cultuur van de migrantenkinderen. En wat men van islam dacht te weten berustte vaak op vooroordelen¹.

De migranten zelf waren onbekend met de verschillende typen basisscholen binnen het Nederlandse onderwijssysteem. Dit betekende in de praktijk dat zij vaak niet goed wisten wat de eventuele gevolgen zouden zijn van hun keuze voor een bepaalde basisschool. De keuze voor een katholieke school heeft tenslotte andere gevolgen voor de opvoeding van een kind dan de keuze voor een openbare school of protestantse school². Vaak werd er door deze ouders op geografische basis een basisschool gekozen.

Het aantal migrantenkinderen op basisscholen in deze periode (eind jaren zestig) was zo minimaal dat er van overheidswege (zoals het Ministerie van CRW³) nog geen onderzoek werd gedaan naar de bestaande onderwijsmethodes, met bijvoorbeeld de vraag of deze wel voldoende rekening hielden met kinderen die een andere taal spraken en/of in een andere religie en cultuur werden groot gebracht. De overheid ging er eigenlijk min of meer van uit dat deze kinderen toch op de korte of langere termijn zouden remigreren.

Om dit remigratieproces zo soepel mogelijk te laten verlopen, creëerde de overheid vanaf 1970 de mogelijkheid voor 'onderwijs in eigen taal en cultuur' (OETC genoemd) binnen het basisonderwijs. Kinderen van migranten in de leeftijd van 6-12 jaar konden een aantal uur in de week les krijgen over de cultuur van het land van herkomst in hun eigen taal⁴. Op die manier waren zij goed voorbereid op een eventuele terugkeer naar het land van herkomst. Iedere basisschool probeerde naar eigen goeddunken migrantenkinderen de leerstof zo goed mogelijk bij te brengen. De lessen werden in het Nederlands gegeven en het godsdienstonderwijs was hoofdzakelijk joods-christelijk georiënteerd. Op sommige scholen werd het OETC daadwerkelijk toegepast om migrantenkinderen tegemoet te komen, op andere scholen niet.

Na verloop van tijd werd voor iedereen wel steeds meer duidelijk dat veel migrantengezinnen niet remigreerden, maar zich permanent zouden vestigen. Het grootste probleem hierbij was voor basisscholen niet in de eerste plaats het feit dat deze kinderen overwegend islamitisch waren, maar de moeilijkheid lag voornamelijk in het gegeven dat de migrantenkinderen nauwelijks Nederlands spraken en toch exact dezelfde leerstof kregen als hun klasgenoten.

¹ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990, p. 11-23

² Zoals een Marokkaanse kleuter die op een protestants-christelijke school zat en bij het zien van een begrafenisstoet tegen zijn moeder zei: "Ik ga later ook naar de Here Jezus". Uit: K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p. 101

³ Het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, zo genoemd vanaf 1965, was ook verantwoordelijk voor het onderwijs in Nederland.

⁴ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997, p. 145

Migrantenouders hadden eind jaren zestig/ begin jaren zeventig, eigenlijk de keuze uit twee typen onderwijs: bijzonder (vnl. katholiek, protestant) of openbaar (neutraal) basisonderwijs.

Wat er ook werd gekozen, beide schooltypen konden onvolledig bieden wat migrantenkinderen nodig hadden (onderwijs waarin voldoende rekening werd gehouden met de eigen taal, religie en cultuur van de kinderen). Om multicultureel onderwijs te bereiken zouden er ingrijpende maatregelen genomen moeten worden in het onderwijssysteem.

Vaak werd er door migranten gekozen op basis van de ligging van de school of voor een school waar al andere migrantenkinderen op zaten. Daar waar de bereikbaarheid van scholen goed was werd er vaker gekozen voor openbaar onderwijs dan voor bijzonder onderwijs. In 1981 in Den Haag ging zelfs ruim 70% van de islamitische kinderen (inmiddels Nederlands burger en daarom geen migrantenkinderen meer genoemd) naar het openbaar basisonderwijs. In kleinere steden lag dit percentage lager, maar was het aantal islamitische kinderen op openbare scholen toch nog meer dan op katholieke of protestante basisscholen⁵.

Als gevolg van een sterke migratietoename steeg het aantal moslims in Nederland van 54.000 in 1971 naar ruim 200.000 in 1981⁶. Daarmee nam als vanzelfsprekend ook het aantal islamitische leerlingen op de basisscholen toe.

Voor het onderwijs in Nederland betekende dat een heroriëntering op het feit dat islamitische kinderen steeds meer deel uit gingen maken van de basisschool. In reactie op deze toename werden er door basisscholen en overheid manieren bedacht om tegemoet te komen aan de behoefte van deze leerlingen.

Het OETC, dat het versoepelen van het remigratieproces als doel had, kreeg, toen bleek dat er niet geremigreerd werd, een andere invulling. In plaats van onderwijs te krijgen over de taal en cultuur van het land van herkomst, moest het meer gaan over de integratie van tweede generatie migranten in Nederland⁷.

Veel ouders van islamitische kinderen vonden dat er binnen het OETC te weinig aandacht werd besteed aan het vak Islam⁸. Zij zouden liever een imam op de basisschool zien die de kinderen een stuk geloofsopvoeding bijbracht. De islamitische leerkrachten van het OETC hadden, qua religieuze identiteit, vaak niet hun voorkeur. Zouden hun kinderen zo wel tot goede moslims worden opgevoed? Om het zekere voor het onzekere te nemen, besloten veel van deze ouders hun kinderen in het weekend naar een Koranschool te brengen. In de moskee werd mogelijk gecompenseerd wat op de basisscholen werd gemist. In de periode 1983-1984 ging bijvoorbeeld 33% van de Turks-islamitische leerlingen in het weekend naar

⁵W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990, p. 92-93

⁶K. Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p.14

⁷ Advies van het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum (Commissie die het concept van een Ontmoetingschool lanceerde). Uit: W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997, p. 155

⁸ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997, p. 146

een Koranschool⁹. In de moskee leerden islamitische kinderen soera's (hoofdstukken uit de Koran) uit het hoofd en kregen ze onderwijs in de praxis van de islam.

Omdat de overheid met het OETC nooit de bedoeling had islamitisch godsdienstonderwijs te laten geven op basisscholen, was er van haar kant weinig medewerking in de wens van deze ouders.

W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld (begin jaren '90 verbonden aan de Leidse Universiteit) beschrijven het project van de zogenaamde 'Ontmoetingsschool'. Dit type school (waarvan de Juliana van Stolbergschool in Ede in 1985 een pilot-school was) probeerde vanuit een protestants-christelijke achtergrond het islamitisch gedachtegoed een plaats te geven in het onderwijs. De ontmoeting met anders gelovigen moest centraal staan. Islamitische feesten worden gevierd en binnen de godsdienstlessen wordt aandacht besteed aan Hadith (beschrijvingen van het leven van de profeet Mohammed) en Koran. Ondanks alle goede bedoelingen die aan dit project ten grondslag lagen, bracht het uiteindelijk niet de ontmoeting zoals verwacht werd. Het islamitisch gedachtegoed op deze pilot-school werd mogelijk teveel vanuit een christelijk perspectief benaderd¹⁰. Van de kant van de islamitische ouders bleef ook hier de wens bestaan om een imam de islamlessen te laten geven. Verder was het gebrek aan goede methoden een obstakel en waren autochtone ouders op de Juliana van Stolbergschool bang dat er teveel islamitische kinderen op school zouden komen en dat dit ten koste zou gaan van goed onderwijs¹¹.

Naast onvrede van islamitische ouders over de praktijk van het godsdienstonderwijs op bijzondere en openbare basisscholen zijn er nog een aantal factoren geweest die steeds meer de wens van een eigen islamitische basisschool bevorderden.

Veel islamitische ouders wilden het liefst een omgeving waarin cultuur en religie verweven zou zijn met het leven van de kinderen¹². Ze wensten zich een school waarop hun kinderen een islamitische opvoeding kregen. Een schoolcultuur die islam uitademde (een specifieke uiting daarvan, afhankelijk van de achtergrond van de ouders) in cultureel en religieus opzicht. Een school waarin de Koran en Soenna (uitspraken en leefwijze van de profeet Mohammed) als de basis voor de opvoeding van, en het onderwijs aan, de kinderen dienden. De islam mocht bij de tweede generatie islamitische kinderen in Nederland niet verloren gaan!¹³

Wat verder de wens van een islamitische basisschool bevorderde, was dat er door een continue sterke migratietoename (geconcentreerd in en rondom de grote steden), het percentage islamitische leerlingen op sommige basisscholen zo sterk opliep, dat het vanzelfsprekend zou zijn als er in alle geledingen van de basisschool (team, medezeggenschapsraad, bestuur) een afspiegeling van hen zou zijn, in religieus of cultureel opzicht. Hier kwam in de praktijk weinig van terecht. Schoolbesturen hadden over het algemeen enige aarzeling om mensen met een islamitische achtergrond op te nemen in het schoolbestuur, het schoolteam of de medezeggenschapsraad van een basisschool¹⁴. Op de

⁹ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997, p.159

¹⁰ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990, p. 80

¹¹ K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p. 122

¹² K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p. 103

¹³ K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p.40

¹⁴ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990, p. 78

zogenaamde 'Ontmoetingschool' in Ede werden islamitische leerlingen geaccepteerd zolang het er niet teveel waren en hun ouders niet teveel inspraak kregen¹⁵. Wanneer dat wel zou plaatsvinden kon dat betekenen dat hiermee de identiteit van de basisschool veranderde van protestants naar islamitisch.

De aanvraag voor islamitische basisscholen begon in de jaren '80 en kwam als eerste vanuit de Turkse gemeenschap in Nederland. De 'Stichting Turks Onderwijs' te Rotterdam diende in 1980 een aanvraag in bij de Nederlandse overheid om als buitenlandse school erkend te worden.

De oprichters van deze stichting waren niet in Nederland, maar in Europa woonachtig¹⁶. Dit wijst op een mogelijke internationale betrokkenheid bij het opzetten van islamitisch georiënteerde basisscholen in Nederland.

Omdat de oprichters van deze school (waarin de Turkse taal en cultuur centraal zou moeten staan) niet genoeg financiële middelen tot haar beschikking hadden, mislukte dit project. Een jaar later, in 1981, wordt vanuit Eindhoven een aanvraag gedaan voor de oprichting van een Turks-islamitische basisschool. Ook deze aanvraag mislukt.

Nico Landman (1992) wijdt het mislukken van deze aanvragen aan drie zaken¹⁷:

1. Er zijn onvoldoende organisatorische en juridische vaardigheden bij de aanvragers voor het Turks-islamitisch basisonderwijs
2. Er is een gereserveerde houding bij de betrokken instanties (plaatselijke overheid en landelijke besturenorganisaties)
3. Er is onvoldoende toegang tot begeleiding door externe deskundigen

Na twee mislukte pogingen voor buitenlands islamitisch basisonderwijs in Nederland is de islamitische Al-Ghazali basisschool in Rotterdam in 1988 wel een succes¹⁸. Dat de aanvraag voor een islamitische basisschool in 1988 wel lukte, had vooral te maken met het gegeven dat islamitische stichtingen/organisaties in Nederland inmiddels beter wisten welke stappen er genomen moesten worden tot de oprichting van een islamitische basisschool.

Daarbij kwam ook dat de aanvraag niet meer werd gedaan voor een buitenlandse school in Nederland (wat in politiek opzicht veel weerstand opriep, omdat het integratie tegen zou gaan), maar voor een bijzondere islamitische basisschool. Islamitische organisaties zagen in dat zij net zo goed recht hadden op bijzonder onderwijs voor hun achterban, als bijvoorbeeld christelijke en joodse gemeenschappen in Nederland.

Daarmee is niet gezegd dat het gegeven van bijzondere islamitische basisscholen geen politieke weerstand heeft opgeroepen. Juist bij de aanvraag voor deze scholen werden in gemeenteraden uitvoerige discussies gevoerd over de voor- en nadelen van dit type basisonderwijs. In hoofdstuk 3 zullen de voor- en nadelen van het bijzonder islamitisch basisonderwijs uiteengezet worden.

¹⁵ K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987, p.126

¹⁶ Nico Landman, *Van mat tot minaret; De institutionalisering van de Islam in Nederland*, VU Uitgeverij, 1992, p. 260

¹⁷ Nico Landman, *Van mat tot minaret; De institutionalisering van de Islam in Nederland*, VU Uitgeverij, 1992, p. 261

¹⁸ Jan Rath, *Nederland en zijn Islam*, Het spinhuis, 1996, p.156

H2

De organisatie van het islamitisch basisonderwijs in Nederland

In hoofdstuk 1 staat beschreven dat de eerste aanvraag voor islamitisch basisonderwijs in Nederland nog vanuit het buitenland kwam. In dit specifieke geval kwam de aanvraag van een Turkse organisatie¹⁹ in Duitsland die zocht naar mogelijkheden om buitenlandse basisscholen voor Turkse islamitische migrantenkinderen in Nederland te realiseren. Dat deze aanvragen begin jaren '80 nog vanuit het buitenland werden georganiseerd, bewijst ondermeer dat er in de periode 1970-1985 geen islamitische organisaties in Nederland waren die genoeg kennis en expertise hadden om een eigen islamitische basisschool aan te vragen.

Ondanks dat er in deze periode wel degelijk vraag was naar islamitische basisscholen (bij verschillende islamitische gemeenschappen in Nederland), was er toch nog geen landelijke islamitische organisatie die zich sterk maakte voor islamitisch onderwijs.

Islamitische organisaties in die tijd waren in sommige gevallen te sterk cultureel bepaald (Turks, Marokkaans, Surinaams) waardoor er teveel vanuit de eigen specifieke behoeften werd gedacht. Men kon om die reden niet tot een landelijke organisatie voor islamitisch onderwijs komen. Ook was men niet goed op te hoogte van de procedures om islamitisch basisonderwijs te realiseren.

Omdat er nog geen landelijke organisatie voor islamitisch onderwijs bestond, kwamen eind jaren '80 de eerste aanvragen voor islamitische basisscholen alleen vanuit lokale organisaties.

Zo'n organisatie bestond in veel gevallen uit bestuursleden van een plaatselijke moskee. In sommige gevallen (waar het om Turkse islamitische verenigingen ging) werkten lokale organisaties bij het aanvragen van een islamitische basisschool samen met het Turkse Directoraat voor Godsdienstzaken²⁰. (Dit directoraat maakt zich sterk voor de religieuze belangen en behoeften van Turken in het buitenland.)

In 1988 werd de Islamitische Stichting Nederland voor Opvoeding en Onderwijs (ISNO) opgericht. Deze organisatie was een tak van de Islamitische Stichting Nederland (ISN) die onder het bestuur van het Turks Directoraat voor Godsdienstzaken viel.

Met de oprichting van de ISNO werd er voor het eerst, in de Nederlandse geschiedenis met islam, een begin gemaakt om op landelijk niveau islamitisch onderwijs en islamitisch godsdienstonderwijs op openbare scholen te verwerklijken.

In 1990 wordt de Islamitische Besturen Organisatie Nederland (ISBO) opgericht²¹. Deze organisatie fungeert als een overkoepelend orgaan voor schoolbesturen van islamitische basisscholen. Net als de ISNO maakt ze zich sterk voor het islamitisch onderwijs in Nederland en wil de islamitische scholen op landelijk niveau vertegenwoordigen. Alle islamitische basisscholen die er in Nederland waren op het moment van oprichting van de ISBO, sloten zich toentertijd bij deze landelijke organisatie aan.

Door een onenigheid over de positie van leden van de ISNO binnen de ISBO, kwam er in 1991 een einde aan het bestaan van de ISNO en kreeg de ISBO een landelijke monopolie

¹⁹ Volgens Nico Landman (1992) waren dit sympathisanten van een Milli Görüs beweging

²⁰ Nico Landman, *Van mat tot minaret; De institutionalisering van de Islam in Nederland*, VU Uitgeverij, 1992, p. 263

²¹ Jan Rath, *Nederland en zijn Islam*, Het spinhuis, 1996, p.64

positie voor wat betreft het vertegenwoordigen van islamitische basisscholen in Nederland²².

Vandaag de dag wil de ISBO alle islamitische basisscholen in Nederland vertegenwoordigen, ongeacht welke specifieke interpretatie van de islam zij uitdraagt. Daarmee is zij een belangrijke, landelijke vertegenwoordiger van islamitisch basisonderwijs in Nederland geworden.

De organisaties die initiatieven nemen tot islamitisch basisonderwijs zijn grofweg te verdelen in twee typen:

1. De landelijke, meer liberale organisatie ISBO (Islamitische Scholen Besturen Organisatie)
2. Plaatselijke stichtingen/verenigingen/organisaties

De ISBO is de grootste organisatie van schoolbesturen voor islamitisch basisonderwijs in Nederland. Ze heeft als doelstelling 'de emancipatie van islamitische leerlingen te bevorderen door middel van islamitisch basisonderwijs, om zo een cultureel onderdeel van de Nederlandse samenleving te worden'²³.

De kleinere, plaatselijke organisaties hebben vaak het behoud van islam op het oog. Met behulp van islamitisch basisonderwijs willen zij niet in de eerste plaats een cultureel onderdeel van de Nederlandse samenleving worden, maar juist een bepaalde interpretatie van de islamitische religie en cultuur conserveren.

Na een tijdelijke stagnatie²⁴ in de toename van islamitische basisscholen in de periode 1993-1995 tellen we in Nederland op dit moment (augustus 2009) 44 islamitische basisscholen²⁵. Veel van deze basisscholen fungeren als 'eenpitter'. Dit betekent dat het bestuur van zo'n basisschool geen andere basisscholen onder haar bevoegdheid heeft.

Er zijn ook islamitische schoolbesturen die wel meerdere basisscholen aansturen. Zo heeft bijvoorbeeld het schoolbestuur SIMON (Stichting Primair Onderwijs op Islamitische Grondslag in Midden en Oost-Nederland) toezicht over 8 islamitische basisscholen.

Het grootste deel van de islamitische basisscholen in Nederland is aangesloten bij de landelijke besturenorganisatie ISBO. Op dit moment zijn dat 39 van de 44 islamitische basisscholen.

De ISBO neemt een belangrijke, centrale rol in voor het islamitisch basisonderwijs in Nederland. Op het moment dat besturen van islamitische basisscholen wegvallen, neemt zij bijvoorbeeld een ad interim rol in. Islamitische basisscholen die door de onderwijsinspectie als zeer zwak worden aangewezen, krijgen ook vanuit deze organisatie adviezen om goed verder te kunnen. Ook staan zij, met hun jarenlange kennis en ervaring, islamitische gemeenschappen bij die van plan zijn een aanvraag te realiseren voor een islamitische

²² Jan Rath, *Nederland en zijn Islam*, Het spinhuis, 1996, p. 63

²³ <http://www.deisbo.nl>, augustus 2009

²⁴ Deze stagnatie bij 29 islamitische basisscholen had te maken met het feit dat in 1992 vanuit de overheid gesteld werd (nota *Toerusting en Bereikbaarheid*), dat nieuwe (islamitische) basisscholen een minimum aantal leerlingen van 125 moesten hebben.

²⁵ http://www.deisbo.nl/?page_id=2, augustus 2009

basisschool. Verder organiseert de ISBO conferenties met thema's uit het islamitisch onderwijsveld.

In 2006 kwam de ISBO met een eerste, officiële islamitische methode voor godsdienstonderwijs op islamitische (en openbare) basisscholen. Tot die tijd bestonden godsdienstmethoden op islamitische basisscholen voor een groot deel uit zelf ontwikkeld of uit het buitenland afkomstig materiaal. Hierdoor was de inhoud ervan moeilijk te controleren en maakten sommige instanties (zie H4) en verschillende politieke partijen (zie H3) zich zorgen over te veel buitenlandse invloeden in het islamitisch basisonderwijs. Met het realiseren van een officiële islamitische godsdienstmethode is een belangrijke stap gezet. In de toekomst zal de ISBO een belangrijke gesprekspartner blijven voor de Nederlandse overheid voor wat betreft zaken in en rondom het islamitisch basisonderwijs.

H3

Bijzonder islamitisch basisonderwijs

‘De islam blijft een open zenuw in de Nederlandse samenleving²⁶’, zo vatte de Volkskrant de aanhoudende discussie rondom het islamitisch (basis)onderwijs in Nederland zeer treffend samen. Het bijzonder islamitisch onderwijs is na 21 jaar (1988-2009) voor sommige politici nog steeds een ‘steen des aanstoots’.

De islamitische zuil lijkt in 2009 nog steeds niet geaccepteerd te zijn (in de hoedanigheid zoals ze zich op dit moment manifesteert en in de afgelopen jaren manifesteerde). In de politiek en media wordt nog steeds, met terugkerende regelmaat, een discussie gevoerd of er wel of geen islamitische basisscholen in Nederland behoren te zijn. Het is niet duidelijk of het bijzonder islamitisch basisonderwijs nu wel bijdraagt aan een veilige en leefbare samenleving.

Alvorens enkele standpunten uit deze discussie neer te zetten, is het goed om eerst te beschrijven wat er met *bijzonder* islamitisch basisonderwijs nu eigenlijk bedoeld wordt. In artikel 23 van de Nederlandse grondwet staat onder lid 2 beschreven:

*Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezicht van de overheid en, voor wat bij de wet aangewezen vormen van onderwijs betreft, het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van hen die onderwijs geven, een en ander bij de wet te regelen.*²⁷

Dit houdt in dat er voor iedere Nederlandse burger (ongeacht welke achtergrond of identiteit) het recht en de mogelijkheid bestaat om onderwijs te ontvangen vanuit een bepaald ideaal of een bepaalde religie, mits daar voldoende draagvlak voor is en er wordt voldaan aan de Wet op het basisonderwijs (1981). Het primair onderwijs in Nederland dat niet openbaar is, valt onder de noemer ‘bijzonder onderwijs’. Dit onderwijs wordt net als het openbare onderwijs bekostigd door de Nederlandse overheid (zoals omschreven is in artikel 23 lid 6).

De overheid wil geen onderscheid maken tussen godsdienstig of niet-godsdienstig onderwijs. En op het moment dat zij dit wel zou doen, verliest ze daarmee haar neutraliteit.

Bij het bijzonder onderwijs kan gedacht worden aan onderwijs vanuit een bepaalde religieuze achtergrond (islamitisch, joods, christelijk, hindoeïstisch, etc.) of vanuit een bepaalde ideële achtergrond (montessori, jenaplan, vrije school, etc.).

Bijzondere islamitische basisscholen verschillen qua identiteit onderling van elkaar. Sommige scholen laten alleen islamitische leerlingen toe, andere scholen geven meer ruimte en laten ook niet-islamitische leerlingen toe. Sommige scholen staan voor een brede islamitische leerlingenpopulatie, andere scholen zien liever alleen kinderen vanuit een bepaalde richting binnen de islam. Op sommige scholen worden jongens en meisjes zo veel mogelijk gemengd bij schoolse activiteiten, op andere scholen worden jongens en meisjes zo veel mogelijk gescheiden (gymlessen, zwemlessen, groepsopdrachten, etc.)

Maar, wat maakt dan het bijzonder islamitisch basisonderwijs *islamitisch* als er uiteenlopende verschillen zijn?

²⁶ De Volkskrant, *Marcouch komt met verkeerde oplossing*, 27 juni 2008

²⁷ <http://www.parlement.com/9291000/modulesf/gczvv5nv>, 31 augustus 2009

Het bijzonder islamitisch basisonderwijs kenmerkt zich in grote lijnen door een aantal zaken:

- Het basisonderwijs is opgezet vanuit een bepaalde islamitische visie op de werkelijkheid
- Het schoolbestuur heeft overwegend islamitische bestuursleden
- Het schoolteam staat respectvol tegen over islam (door een tekort aan islamitische leerkrachten zijn er overwegend niet-islamitische leerkrachten²⁸)
- Er is in veel gevallen een islamitische geestelijke aan de basisschool verbonden die teamleden van achtergronden voorziet bij de islam
- Islamitische feestendagen worden gevierd
- Kinderen krijgen een islamitische opvoeding: regels en afspraken op islamitische basisscholen zijn gebaseerd op de Koran en Soenna
- Er is een uitvoerige kennisoverdracht, aangaande islam, naar de leerlingen²⁹ waarin allerlei basisprincipes geleerd worden in theorie en praktijk
- Het zijn relatief jonge basisscholen waardoor er betrekkelijk veel organisatorische onrust is³⁰
- Veel leerlingen komen vanuit een wijdere omgeving van de school dan leerlingen op vergelijkbare niet-islamitische scholen³¹

De discussie over het bijzonder islamitisch basisonderwijs heeft alles te maken met de integratie van islam in Nederland. Één van de terreinen waarop de integratie van islam in Nederland goed zichtbaar wordt, is het (basis)onderwijs. Daar vindt een ontmoeting plaats tussen verschillende culturen. Aan de ene kant is er de islamitische cultuur/ religie die wordt vormgegeven, aan de andere kant is er de Nederlandse overheid die verwacht dat een school zich gedraagt naar Nederlandse maatstaven.

Het onderwijs is het terrein waar problemen rondom integratie zichtbaar worden. Moeten jongens en meisjes wel of niet gescheiden zwemmen of gymmen? Naar Nederlandse maatstaven misschien wel, maar naar islamitisch begrip soms niet.

Daarbij komt ook nog dat islamitische basisscholen betrekkelijk jong zijn. Schoolbestuurders met een islamitische achtergrond zijn soms onbekend zijn met de precieze inhoud van hun taken, wat vervolgens ten koste kan gaan van de kwaliteit van de school³². Dat zijn twee redenen voor het feit dat bijzondere islamitische basisscholen vaak het onderwerp van een discussie zijn en andere bijzondere basisscholen veel minder vaak bediscussieerd worden. Deze discussie hoeft niet per definitie een afkeer van islamitisch onderwijs uit te drukken, maar ze zoekt naar de grenzen van de integratie van islam in Nederland.

Het zou te ver voeren alle standpunten van politieke partijen of denktanks rondom het bijzonder islamitisch onderwijs met naam en toenaam op te voeren, maar in hoofdzaak kunnen drie posities neergezet worden in deze discussie:

²⁸ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003, p. 14

²⁹ Zie ISBO en SLO, *Doelstellingen en leerlijn islamitisch godsdienstonderwijs godsdienstonderwijs voor het primair onderwijs*, 2006

³⁰ Onderwijsinspectie, *Islamitische basisscholen in Nederland*, Inspectierapport, 1999, p. 20

³¹ Onderwijsinspectie, *Islamitische basisscholen in Nederland*, Inspectierapport, 1999, p. 20

³² Onderwijsinspectie, *Bestuurlijke praktijken in het islamitisch onderwijs*, Inspectierapport, 2008, p. 11

1. Geen bijzondere (islamitische) basisscholen in Nederland omdat dit integratie tegengaat. Wel openbare scholen waarbinnen de islam naast andere godsdiensten een plaats krijgt, zoals bij het vak levensbeschouwend vormingsonderwijs³³.
2. Wel bijzondere (islamitische) basisscholen in Nederland, omdat dit emancipatie bevordert³⁴ of omdat dit een grondwettelijk recht is (artikel 23)³⁵.
3. Geen bijzondere islamitische basisscholen in Nederland omdat dit integratie tegengaat en omdat dit een voedingsbodem voor (islamitisch) fundamentalisme is. Wel bijzondere basisscholen met een niet-islamitische achtergrond³⁶.

Om meer inzicht te krijgen in de betekenis van een standpunt omtrent het islamitisch basisonderwijs in Nederland, worden bij elke positie enkele voor- en nadelen gegeven.

Positie 1.

(Geen bijzondere (islamitische) basisscholen in Nederland omdat dit integratie tegengaat. Wel openbare scholen waarbinnen de islam naast andere godsdiensten een plaats krijgt, zoals bij het vak levensbeschouwend vormingsonderwijs.)

Deze positie lijkt erg veel op de situatie zoals deze was tot 1988. In Nederland zijn op dat moment nog geen islamitische basisscholen. Op openbare en bijzondere scholen wordt minimaal lesgegeven over islam aan islamitische leerlingen. Veel moslimouders zijn ontevreden over de manier waarop dit gaat. De Nederlandse overheid weet niet goed raad met de wensen van deze ouders. Islamitische kinderen worden in het weekend naar een Koranschool gebracht (zie H1).

Enkele voordelen van positie 1 kunnen zijn:

- openbaar onderwijs draagt mogelijk meer bij aan integratie of assimilatie van islamitische leerlingen dan bijzonder onderwijs
- openbaar onderwijs is een afspiegeling van de Nederlandse samenleving in cultureel en religieus opzicht en daarom beter voor de integratie van islam

Enkele nadelen van positie 1 kunnen zijn:

- er wordt voorbijgegaan aan het recht op de vrijheid van onderwijs voor iedere Nederlandse burger (artikel 23)
- er blijft grote ontevredenheid bestaan bij moslimouders over de inhoud van het vak islam op de basisscholen

Positie 2.

(Wel bijzondere (islamitische) basisscholen in Nederland, omdat dit emancipatie bevordert of omdat dit een grondwettelijk recht is (artikel 23))

³³ Standpunt van Hirschi Ali 2003, Verdonk 2004, Jetten/ Kleinpasta – D66 Jonge Democraten 2009, Telderstichting (Wetenschappelijk bureau VVD) 2006

³⁴ Standpunt van de ISBO/ Standpunt van W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, in: *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990, p. 98

³⁵ Standpunt van Christen Unie, PVDA, VVD (discussie binnen partij), D66 (discussie binnen partij), Groen-Links, SP (voor gemengde scholen), CDA

³⁶ Standpunt van SGP (als ideaal), PVV (moratorium voor nieuwe islamitische basisscholen), Bolkenstein 2009

Deze positie geeft de situatie weer van na 1988. Of bijzondere islamitische basisscholen inderdaad emancipatie bevorderen zal moeten blijken. Dat het bijzonder onderwijs een grondwettelijk recht is voor iedere Nederlander, ongeacht welke religie dan ook, behoeft geen verdere uitleg.

Voordelen hiervan kunnen zijn:

- bijzonder onderwijs draagt bij aan de ontwikkeling van de eigen identiteit
- bijzonder onderwijs draagt bij aan emancipatie binnen de groep
- bijzonder onderwijs vermindert eventuele vijandigheid ten opzichte van een dominerende westerse cultuur
- bijzonder onderwijs draagt bij aan een Nederlandse versie van islam

Nadelen hiervan kunnen zijn:

- de samenstelling van leerlingen in het bijzonder onderwijs is geen afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in de Nederlandse samenleving
- bijzonder islamitisch onderwijs versterkt de islamitische zuil in Nederland. Het gevolg kan zijn dat er (westers)cultuurmijdend gedrag wordt aangeleerd
- er is in het bijzonder onderwijs mogelijk onvoldoende inzicht (voor de onderwijsinspectie) in de invulling van de godsdienstlessen, zodat niet duidelijk is wat er aan islamitische leerlingen geleerd wordt
- bijzonder islamitisch onderwijs versterkt de idee van 'zwarte' scholen en creëert daarmee een lager niveaugemiddelde³⁷
- islamitische basisscholen hebben geen gunstig effect op de doorstroming van leerlingen naar het voortgezet onderwijs³⁸

Positie 3.

(Geen bijzondere islamitische basisscholen in Nederland omdat dit integratie tegengaat en omdat dit een voedingsbodem voor (islamitisch) fundamentalisme is. Wel bijzondere basisscholen met een niet-islamitische achtergrond.)

Deze positie maakt onderscheid tussen bijzonder onderwijs en bijzonder islamitisch onderwijs. Vertegenwoordigers van dit standpunt (PVV, Bolkenstein³⁹) stemmen in met het feit dat bijzonder onderwijs een recht is voor iedere Nederlander. Toch mogen Nederlanders met een islamitische achtergrond geen gebruik maken van het recht op bijzonder onderwijs, omdat volgens hen:

- het gevaar bestaat dat bijzonder islamitisch een voedingsbodem is voor islamitisch fundamentalisme
- bijzonder islamitisch onderwijs afbreuk doet aan de joods-christelijke cultuur in Nederland
- bijzonder islamitisch onderwijs bijdraagt aan de islamisering van Nederland

³⁷ In 1999 lag (naar onderzoek van de onderwijsinspectie, rapport 1999-2) de schaalscore per leerling op islamitische basisscholen erg hoog, met een gemiddelde van 1,90. Een schaalscore van 1,00 is een standaard in het primair onderwijs. Alle scores daarboven betekenen meer zorg voor de leerling.

³⁸ W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997, p. 166

³⁹ Nederlands Dagblad, *Bolkenstein: Moslims geen recht op eigen scholen*, 22 mei 2009

Deze positie bevat een duidelijke tegenstrijdigheid. Lid 2 van Artikel 23 van de Nederlandse grondwet maakt geen onderscheid op grond van religie en geeft iedereen, ongeacht achtergrond, recht op vrij onderwijs.

Voordelen bij deze positie kunnen zijn:

- er is meer zicht op de inhoud van het godsdienstonderwijs/ levensbeschouwelijk vormingsonderwijs op basisscholen

Nadelen bij deze positie kunnen zijn:

- een toename van Koranscholen en daardoor nog minder zicht op de inhoud van het islamitisch godsdienstonderwijs
- het ontstaan van onvrede bij de islamitische bevolkingsgroep in Nederland over een ongelijke behandeling
- ongelijkheid kan een voedingsbodem zijn voor radicalisering van de islamitische bevolkingsgroep in Nederland

De organisatie 'Perspectief' (Jongeren Christen-Unie) schreef in 2007, in reactie op het standpunt van de Telderstichting om het bijzonder onderwijs af te schaffen (positie 1), dat juist alle (basis)scholen bijzonder gemaakt moeten worden. Niet alle scholen moeten openbaar worden, maar alle openbare scholen moeten hun identiteit gaan formuleren zodat ouders dan pas echt kunnen kiezen⁴⁰.

⁴⁰ Simcha Looijen en Gerda Visser-Wijnveen, *Schaf openbaar onderwijs af*, 2007

H4

Islamitisch basisonderwijs van AIVD naar onderwijsinspectie

Inleiding

In de periode 1999-2003 verschijnen er drie rapporten van de onderwijsinspectie (1999, oktober 2002 en november 2003) en één rapport van de Algemene Inlichtingen en Veiligheid Dienst (AIVD) in februari 2002 over het islamitisch (basis)onderwijs in Nederland.

De context waarin deze rapporten gepresenteerd worden kan als 'maatschappelijke zeer onrustig' getypeerd worden.

In 2001 worden er in New York en Washington en in 2003 in Madrid zware aanslagen gepleegd door moslimextremisten. In de Nederlandse politiek wordt naar aanleiding hiervan opnieuw gediscussieerd over het afschaffen van de vrijheid van onderwijs, omdat er volgens sommige politici (zie H3 in de voetnoten) door islamitische basisscholen misbruik van deze vrijheid gemaakt zou worden. Islamitische scholen zouden een dekmantel kunnen zijn voor niet-westerse ideologieën van islamitische fundamentalisten.

In 1999 wordt er door de onderwijsinspectie een rapport gepresenteerd over de kwaliteit van het onderwijs op islamitische basisscholen in Nederland⁴¹. Het doel van dit onderzoek is om te analyseren hoe de kwaliteit van het onderwijs is op islamitische basisscholen.

Vervolgens wordt er in februari 2002 door de AIVD ook een rapport gepresenteerd over islamitisch onderwijs in Nederland. Het doel van het AIVD onderzoek is om te achterhalen of het islamitisch onderwijs schadelijk is voor de democratische rechtsorde in Nederland of niet. Ook wil de AIVD weten of er sprake is van buitenlandse (islamitische) inmenging bij islamitische (basis)scholen in Nederland.

In oktober 2002 verschijnt er opnieuw een rapport van de onderwijsinspectie waarin wordt gereageerd op het rapport van de AIVD dat in februari 2002 werd gepresenteerd.

Na aanhoudende discussies in de politiek en media over de integratie van islamitische basisscholen komt de onderwijsinspectie in november 2003 opnieuw met een inspectierapport over het islamitisch basisonderwijs in Nederland.

Rapport onderwijsinspectie 1999

Omdat dit inspectierapport voornamelijk als doel heeft de kwaliteit van het onderwijs op islamitische basisscholen te beoordelen, zal er nu alleen een overzicht gegeven worden van conclusies uit het rapport die direct de integratieproblematiek raken.

Een belangrijke eerste conclusie is dat er naar aanleiding van het onderzoek door de onderwijsinspectie geen reden is om op islamitische basisscholen een andere vorm van toezicht te houden dan op niet-islamitische scholen.

Islamitische basisscholen zullen in de toekomst, volgens de onderwijsinspectie, wel andere accenten moeten aanbrengen op waarden, normen en doelstellingen die beter passen binnen het raamwerk van de Nederlandse samenleving.

Een laatste belangrijke conclusie is dat het niet tot de taken van de onderwijsinspectie behoort om na te gaan of islamitische basisscholen (met behoud van cultuur en religie) wel voldoende geïntegreerd zijn.⁴²

Het standpunt in de integratiediscussie dat er onvoldoende zicht is op de integratie van islamitische basisscholen in Nederland, wordt met deze laatste conclusie gevoed.

⁴¹ Onderwijsinspectie, *Islamitische basisscholen in Nederland*, Inspectierapport, 1999, p. 2

⁴² Onderwijsinspectie, *Islamitische basisscholen in Nederland*, Inspectierapport, 1999, p. 20

AIVD rapport 2002

Als gevolg van bezorgdheid over eventuele buitenlandse bemoeienissen met het islamitisch onderwijs in Nederland komt de Algemene Inlichtingen en Veiligheid Dienst (AIVD) in februari 2002 met het rapport 'De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs'. Het doel van dit onderzoek is om te onderzoeken of het islamitisch onderwijs in Nederland op een bepaalde manier schadelijk is voor de democratische rechtsorde of niet. Ook wil de AIVD weten of er sprake is van buitenlandse (islamitische) inmenging bij islamitische (basis)scholen in Nederland.

De aanleiding voor dit rapport is een toenemende bezorgdheid bij de AIVD over mogelijke aanwezigheid van een radicale vorm van islam⁴³ in Nederlandse onderwijsinstellingen. De reden voor de bezorgdheid berust volgens de AIVD op concrete praktijkvoorbeelden. Zo werd bijvoorbeeld op de islamitische Bilalschool in Amersfoort een video getoond aan kinderen over de Intifada, die gemaakt was door de organisatie Al Aqsa (volgens de AIVD gelieerd aan Hamas). Ook waren er voorbeelden van bestuursleden die vanuit een streng islamitische overtuiging weigerden een wethouder een hand te geven. Verder speelde er een ontslagprocedure op de islamitische El Inkadi basisschool in Ede omdat leerkrachten daar, weigerden zich te houden aan islamitische kledingvoorschriften⁴⁴.

In hoofdstuk 3 werd al beschreven dat dit soort kwesties deels te maken hebben met de grenzen van de integratie. Deze problemen rond de grenzen van integratie vindt men wereldwijd waar een andere cultuur haar intrede doet in een reeds bestaande cultuur. Er ontstaan discussies juist op die plaatsen in de samenleving waar de culturen samenkomen en elkaar raken.

En omdat er ook sprake is van betrekkelijk jonge islamitische basisscholen die zoeken naar de grenzen van hun islamitische erfgoed binnen de democratische rechtsorde in Nederland, komen deze scholen nogal eens negatief in het nieuws.

Toch is zo'n normale 'clash of civilizations' niet in de eerste plaats een reden voor de AIVD voor een onderzoek naar islamitisch onderwijs in Nederland. De bezorgdheid van de AIVD ligt meer in het feit dat er mogelijk misbruik wordt gemaakt van het islamitisch onderwijs door organisaties met een radicale islamitische ideologie.

Aan de ene kant is het opmerkelijk dat de AIVD een onderzoek doet naar het functioneren van islamitische basisscholen in Nederland, omdat iets dergelijks in de geschiedenis van het Nederlandse basisonderwijs nog nooit heeft plaatsgevonden. Daarbij komt ook nog dat het onderwijsveld normaal gesproken hoofdzakelijk door de onderwijsinspectie beoordeeld wordt.

Aan de andere kant is er blijkens eerder onderzoek van de AIVD⁴⁵ ook in Nederland sprake van radicaal islamitisch gedachtegoed dat schadelijk zouden kunnen zijn voor de democratische rechtsorde. Bepaalde islamitische basisscholen in Nederland zouden door radicale islamitische organisaties (in of buiten Nederland) kunnen worden misbruikt, om met gebruik van een islamitische basisschool te werken aan de realisering van een radicaal

⁴³ De AIVD onderscheidt drie typen van een radicale islam: radicaal-politieke islam, radicaal-islamitisch puritanisme en radicaal moslimnationalisme (AIVD 'Van dawa tot jihad', 2004)

⁴⁴ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 3, voetnoot 2

⁴⁵ BVD, *Jaarverslagen 1999 en 2000*

islamitische ideologie. Om die reden is het enigszins begrijpelijk dat ook het basisonderwijs aan een onderzoek van de AIVD onderworpen is.

De AIVD maakt in het rapport van februari 2002 wel heel duidelijk dat het niet gaat om de vraag of islamitisch basisonderwijs wel mag bestaan binnen democratisch Nederland (dus geen vragen over de vrijheid van onderwijs), maar dat het gaat om de vraag of het islamitisch onderwijs door bepaalde personen, voor bepaalde doeleinden, wordt misbruikt.

Een groot nadeel voor het islamitisch basisonderwijs in Nederland is dat een onderzoek door de AIVD op een bepaalde manier negatief beeldbepalend is. De AIVD doet namelijk alleen onderzoek bij organisatie/ instanties als deze:

*'door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat.'*⁴⁶

Daarmee kan de suggestie gewekt worden dat het islamitisch (basis)onderwijs in het algemeen, een gevaar vormt voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde in Nederland.

Het kan zijn dat de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 een directe invloed hebben gehad op het besluit van de AIVD om een onderzoek naar islamitisch fundamentalisme op islamitische basisscholen in te stellen⁴⁷. Het shockeffect van de aanslagen door moslimterroristen heeft ook in Nederland nog lang nagewerkt en bij veiligheidsdiensten de alarmfase sterk verhoogd.

Het mogelijke gevaar (dat islamitische basisscholen zouden vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde) wordt in het AIVD rapport in drie punten concreet gemaakt.

De democratische rechtsorde kan aangetast worden als er sprake is van:

1. heimelijke ontregeling of manipulatie van de politieke besluitvorming of uitvoering daarvan;
2. pogingen om politieke doelen te realiseren met geweld of de dreiging met geweld;
3. aantasting van rechten en vrijheden van personen in Nederland, zoals verankerd in de Nederlandse grondwet en in verschillende internationale verdragen.⁴⁸

De vraag of islamitische basisscholen daadwerkelijk de democratische rechtsorde aantasten, zal aan de hand van de drie bovenstaande mogelijkheden uit het AIVD rapport geanalyseerd en uiteengezet worden.

(Mogelijkheid 1.)

Is er in het islamitisch basisonderwijs sprake van heimelijke ontregeling of manipulatie van de politieke besluitvorming of uitvoering daarvan?

Uit het onderzoek van de AIVD blijkt dat er op 20% van de basisscholen sprake is geweest van financiële steun en/ of contacten met buitenlandse islamitische organisaties⁴⁹.

⁴⁶ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 4

⁴⁷ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002, p. 7

⁴⁸ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 4

Daarbij moet de kanttekening gemaakt worden dat de financiële bijdragen van de Libische World Islamic Call Society (WICS) al in 1999 en de bijdrage van de Saüdische Al Waqf al in 1995 grotendeels gestopt zijn. Ook hebben deze twee islamitische organisaties en het Turkse Diyanet (het vroegere Turks Directoraat voor Godsdienstzaken) volgens de AIVD nooit inhoudelijke bemoeienis gehad met één van de islamitische basisscholen in Nederland. Omdat de Nederlandse Staat islamitische basisscholen bekostigt, zijn deze scholen niet financieel afhankelijk van radicale islamitische organisaties. Een pré voor de bekostiging van het bijzonder islamitisch basisonderwijs.

Ondanks dat de buitenlandse financiële betrokkenheid bij islamitische basisscholen eind jaren '90 al grotendeels stopgezet is en er ook geen inhoudelijke bemoeienis is van buitenlandse islamitische organisaties met het islamitisch basisonderwijs, concludeert de AIVD dat er (deels) heimelijke invloed is verworven door de WICS, Al Waqf en het Diyanet in relatie tot islamitische basisscholen. Deze organisaties vormen volgens de AIVD een belemmering bij de uitoefening van de vrijheid van onderwijs in Nederland en een mogelijk gevaar voor de democratische rechtsorde.⁵⁰

(Mogelijkheid 2.)

Is er in het islamitisch basisonderwijs sprake van pogingen om politieke doelen te realiseren met geweld of de dreiging met geweld?

Zoals het op iedere basisschool in Nederland een goed democratisch gebruik is, hebben schoolbestuursleden een bepaald ideaal en vertegenwoordigen ze een bepaalde achterban. Ook op islamitische basisscholen is dat het geval en zijn er verschillende idealen. Ook al zijn er een aantal Noord Afrikaanse bestuursleden die contacten onderhouden met radicale islamitische groeperingen als de Palestijnse Hamas, er is in deze schoolbesturen nooit van geweld of dreiging met geweld sprake geweest. De AIVD geeft ook zelf aan dat betrokkenheid bij deze organisaties niet automatisch hoeft te betekenen dat het functioneren van de basisschool strijdig zou zijn met de democratische rechtsorde⁵¹. In een enkel geval was er sprake van bestuursleden die radicaal islamitische ideeën hadden en deze ideeën op een negatieve wijze communiceerden of zich intimiderend opstelden naar anderen. Maar ook in die omstandigheden was er nooit sprake van geweld of dreiging met geweld⁵².

(Mogelijkheid 3.)

Is er in het islamitisch basisonderwijs sprake van aantasting van rechten en vrijheden van personen in Nederland, zoals verankerd in de Nederlandse grondwet en in verschillende internationale verdragen?

Ook al worden er in het rapport van de AIVD voorbeelden gegeven waarbij islamitische schoolbestuursleden weigerden een vrouwelijke wethouder een hand te geven of dat leerkrachten op een islamitische basisschool problemen kregen doordat ze zich niet wilden

⁴⁹ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 20

⁵⁰ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 25

⁵¹ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 20

⁵² AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 20

houden aan islamitische kledingvoorschriften, kan er toch niet geconcludeerd worden dat er sprake is van aantasting van de rechten en vrijheden van personen in Nederland. Er is in dit geval wel sprake van een behoud van een specifieke islamitische identiteit te midden van de Nederlandse samenleving.

In de eindconclusie van het rapport *'Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs'* noemt de AIVD als grootste zorg (uiteengezet in 3 punten) de achtergronden van enkele islamitische bestuursleden die mogelijk radicaal islamitische ideeën er op nahouden. Daaraan wordt toegevoegd dat het onderzoek niet heeft kunnen achterhalen in hoeverre deze bestuursleden invloed uitoefenen op de onderwijspraktijk. Vermoedelijk waren er vanuit de onderwijspraktijk op islamitische basisscholen geen omstandigheden aan te wijzen waaruit een eventuele beïnvloeding door radicale bestuursleden naar voren kwam.

Volgens de AIVD moet daarom voorop gesteld worden *'dat uit het onderzoek naar voren komt dat een ruime meerderheid van de islamitische onderwijsinstellingen in Nederland in democratisch rechtsordelijk opzicht nauwelijks problemen kent. Op veel scholen wordt de noodzaak benadrukt om de eigen etnische en/of religieuze identiteit te behouden. Dit gebeurt op een wijze die vergelijkbaar is met de praktijk op andere scholen in het bijzonder onderwijs die nadrukkelijk invulling geven aan hun identiteit (zoals bijvoorbeeld het onderwijs op reformatorische grondslag). Deze aandacht voor de eigen identiteit is één van de uitvloeisels van de vrijheid van onderwijs.'*⁵³

Rapport onderwijsinspectie 2002

Nadat het onderzoek over het functioneren van islamitische basisscholen door de AIVD aan de overheid gepresenteerd werd, heeft de onderwijsinspectie in 2002 opnieuw een onderzoek ingesteld naar het functioneren van islamitische basisscholen. Blijkbaar heeft de conclusie uit het inspectierapport van 1999 dat 'het niet tot de taken van de onderwijsinspectie behoort om na te gaan of islamitische basisscholen met behoud van cultuur en religie wel voldoende geïntegreerd zijn' om opheldering gevraagd, want het inspectierapport van 2002⁵⁴ is nu wel gericht op de integratie van islamitische basisscholen in de Nederlandse samenleving.

De onderzoeksvraag in dit rapport vangt daarom ook aan met de woorden:

*Na de aanbidding van het BVD-rapport over het islamitisch onderwijs heeft de Inspectie van het Onderwijs onderzocht of deze scholen voldoende bijdragen aan de integratie van hun leerlingen in de Nederlandse samenleving.*⁵⁵

De reden voor de wijziging van het standpunt van de onderwijsinspectie, voor wat betreft de beoordeling van de integratie van islamitische basisscholen, heeft te maken met het feit dat het toenmalige Kabinet een wijziging in de taakuitoefening van de onderwijsinspectie heeft aangebracht.

Voortaan zal de onderwijsinspectie ook anti-integratieve tendensen moeten onderzoeken op alle islamitische basisscholen in Nederland. Daarbij moeten strafbare feiten gemeld worden bij het Ministerie van Openbare zaken⁵⁶.

⁵³ AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002, p. 12

⁵⁴ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002

⁵⁵ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002, p. 5

⁵⁶ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002, p. 7

Op deze manier kan de onderwijsinspectie alle facetten van het islamitisch onderwijs nagaan en is het niet meer nodig dat de AIVD een onderzoek naar het functioneren van islamitische scholen instelt.

De conclusie van dit rapport is onder dat meer dat 90% van de islamitische scholen een positieve rol, of in veel opzichten een positieve rol innemen in het integratieproces⁵⁷. De meeste scholen kiezen duidelijk voor een open houding tot de Nederlandse samenleving en behoeven van overheidswege geen nadere maatregelen die gericht zijn op het integreren⁵⁸. Wel zijn er (net zoals in het inspectierapport van 1999 genoemd is) in het islamitisch basisonderwijs punten waaraan nog gewerkt moet worden. Er is bijvoorbeeld nog geen officiële islamitische methode godsdienstonderwijs, waardoor het godsdienstonderwijs op islamitische basisscholen een eigen leven leidt.

Als uitzondering op het totaal van islamitische basisscholen worden in het inspectierapport van 2002 twee basisscholen genoemd waarbij de sociale integratie nog niet goed verloopt en de onderwijskwaliteit onder de maat is. Het gaat hier om de As Siddieq scholen in Amsterdam en de Al Ummah school in Enschede.

Uit het inspectierapport 'IBS As-Siddieq Rapport van bevindingen 17 juni 2009' blijkt dat de kwaliteit van het onderwijs op de As Siddieq scholen, na herhaaldelijk gewaarschuwd te zijn geweest, op veel terreinen nog onvoldoende is. Ook beschrijft een oud-leerkracht van deze school in een brief aan het Parool, hoe zij in haar tijd als leerkracht op de As Siddieq school wordt tegengewerkt door strengislamitische schoolbestuursleden⁵⁹.

Om deze redenen heeft Staatssecretaris Dijkstra eind augustus 2009 besloten de As Siddieq scholen vijf procent te korten op haar subsidie. Of deze korting van de subsidie door de Staatssecretaris terecht is, zal door een rechter bepaald moeten worden. Een risico bij het inhouden van een deel van de subsidie voor de As Siddieq scholen kan zijn, dat het op den duur ten koste kan gaan van de kwaliteit van het onderwijs.

In het inspectierapport over het functioneren van de As Siddieq school (2009) wordt overigens met geen woord gesproken over de strengislamitische identiteit van de school als eventueel probleem voor integratie. De nadruk in dit rapport ligt voornamelijk op de kwaliteit van het onderwijs en in veel mindere mate op problemen die te maken hebben met de sociale integratie van deze islamitische basisschool in de Nederlandse maatschappij.

Rapport onderwijsinspectie 2003

Omdat de onderwijsinspectie vanuit de politiek veel kritiek kreeg op de wijze waarop het onderzoek van 2002 was uitgevoerd⁶⁰, komt er in oktober 2003 opnieuw een inspectierapport met daarin opnieuw het functioneren van islamitische (basis)scholen als thema.

In dit rapport geeft de onderwijsinspectie allereerst een uitvoerige beschrijving van de wijze waarop het onderzoek in 2002 tot stand is gekomen. Het inspectierapport van 2002 wordt zeer helder en zeer uitvoerig toegelicht om zo te proberen allerlei ruis en onduidelijkheid weg te nemen. Ook wordt er op allerlei manieren inzicht gegeven in de werkwijze van de

⁵⁷ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002, p. 46-50

⁵⁸ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002, p. 42

⁵⁹ Volgens een publicatie in het Parool ('As Siddieq sluit andere culturen uit', 15 augustus 2009) mocht deze leerkracht bijvoorbeeld geen aandacht besteden aan christelijke feestdagen

⁶⁰ Één van de kritiekpunten was bijvoorbeeld dat de onderwijsinspectie ten behoeve van het inspectierapport in 2002 geen godsdienstlessen had bezocht op islamitische basisscholen

onderwijsinspectie met betrekking tot het onderzoek naar het functioneren van het islamitisch basisonderwijs.

Vervolgens wordt de vraag behandeld 'in hoeverre het islamitisch onderwijs (toegesplitst op het islamitisch godsdienstonderwijs) in strijd is met de democratische rechtsorde'.

Een soortgelijke vraagstelling stond ook geformuleerd in het AIVD rapport van februari 2002. Met de verplaatsing van het onderzoek naar de integratie van islamitische basisscholen van de AIVD naar de onderwijsinspectie, lijkt het onderzoek naar het functioneren van islamitische basisscholen weer enigszins in een meer normale setting te zijn gekomen.

De eindconclusie van dit rapport omtrent de vraag of het islamitisch onderwijs in Nederland strijdig is met de democratische rechtsorde luidt als volgt:

De Inspectie van het Onderwijs heeft onderzocht welke rol islamitische scholen spelen bij het bevorderen van de condities voor integratie in de samenleving. De belangrijkste conclusie is dat geen bevindingen zijn gedaan, die tot onrust zouden moeten leiden of tot ernstige ontevredenheid.

Het onderwijs is niet in strijd met de basiswaarden van de democratische rechtstaat, en de onderzochte scholen bevorderen in meer of mindere mate de condities die de integratie van leerlingen ten goede komen.⁶¹

Ook het godsdienstonderwijs op islamitische basisscholen is volgens de onderwijsinspectie niet strijdig met de democratische basiswaarden⁶² zoals we die in Nederland kennen⁶³.

Wel is het zo dat de pedagogisch-didactische kwaliteit van het godsdienstonderwijs nog te wensen over laat.

In grote lijnen bevestigt het inspectierapport van oktober 2003 daarmee de conclusie van het inspectierapport van oktober 2002.

De conclusie heeft dezelfde strekking als die van het onderzoek dat in 2002 over dit onderwerp werd gepubliceerd. Toen concludeerde de inspectie dat vrijwel alle islamitische scholen kiezen voor een open houding naar de Nederlandse samenleving en een positieve rol vervullen bij het bevorderen van condities voor sociale cohesie.⁶⁴

Wat tenslotte nog een interessant gegeven is uit het inspectierapport van 2003, is de vraag 'op welke manier de integratie van islamitische scholen verder ontwikkeld kan worden'.

De onderwijsinspectie verwacht een verdere positieve ontwikkeling van het integratieproces als er door islamitische basisscholen gewerkt blijft worden aan een sociale, maatschappelijke en een culturele participatie⁶⁵.

De sociale participatie kan verder bevorderd worden door het spreken van de Nederlandse taal, goed taalonderwijs in het algemeen, contacten met andere etnische bevolkingsgroepen en de uitbreiding van kennis en begrip over anderen.

Een ontwikkeling van een maatschappelijke participatie vindt plaats als er aandacht wordt besteed aan en kennis wordt gemaakt met, maatschappelijke instituties (bibliotheek, plaatselijke overheid, etc.) in de Nederlandse samenleving.

Islamitische basisscholen kunnen ook verder integreren door cultureel te participeren.

Islamitische leerlingen zullen een westerse cultuur beter begrijpen als er op school aandacht

⁶¹ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003, p. 2

⁶² Deze basiswaarden worden door de onderwijsinspectie gekenmerkt door de volgende begrippen: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie

⁶³ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003, p. 2

⁶⁴ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003, p. 2

⁶⁵ Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003, p. 35

aan wordt besteed of als er doormiddel van excursies kennis wordt gemaakt met andere culturen in de samenleving. Het onderwijs moet volgens de onderwijsinspectie zo ingericht zijn dat de leerlingen een beeld krijgen van Nederland als multiculturele samenleving.

Het is de taak van de onderwijsinspectie om gebreken in de sociale, maatschappelijke of culturele participatie op islamitische basisscholen te benoemen. Islamitische basisscholen moeten vervolgens naar de onderwijsinspectie kunnen verantwoorden dat er op de scholen daadwerkelijk wordt gewerkt aan de integratie van het islamitische basisonderwijs in de Nederlandse samenleving.

Conclusies

Islamitische basisscholen in Nederland hebben ten diepste hun ontstaansgeschiedenis te danken aan Turkse en Marokkaanse migranten die in de jaren zestig en zeventig in Nederland kwamen werken. Langzaamaan werd ook duidelijk dat, met de toename van migrantenkinderen, de situatie op de Nederlandse basisscholen (openbaar en bijzonder) niet dezelfde kon blijven. De poging van de overheid om ouders van islamitische leerlingen tegemoet te komen met het OETC onderwijs, nam de behoefte aan bijzonder islamitisch basisonderwijs niet weg.

Met de bouw van de eerste islamitische basisschool nam de discussie over de voor- en nadelen van dit type onderwijs alleen maar toe.

Ondanks deze discussie nam het aantal islamitische basisscholen in 20 jaar tijd, gemiddeld met ongeveer twee scholen per jaar toe. Blijkbaar voldoen deze scholen aan de behoefte van moslimgemeenschappen in Nederland. Daarbij komt ook nog eens dat er volgens artikel 23 voor iedere Nederlander het recht is op vrij onderwijs. Moslims in Nederland laten daarmee zien volledig Nederlander te zijn en volledig respect te hebben voor de Nederlandse wetgeving.

De discussie of islamitische basisscholen de integratie bevorderen of juist tegen gaan, steekt steeds weer de kop op in de politiek en media. De verschillende posities die worden ingenomen in deze discussie zijn volstrekt legitiem, mits ze niet strijdig zijn met de wetgeving in ons land. Zo is het een goed recht van voorstanders om het standpunt in te nemen dat openbaar basisonderwijs beter is voor de integratie van moslims (of andere gelovigen) dan bijzonder basisonderwijs.

Het standpunt dat bijzonder onderwijs alleen aan Nederlanders met een andere identiteit dan een islamitische wordt toegekend, is strijdig met de grondwet.

De organisatie voor islamitische schoolbesturen (ISBO) verwacht met de aanwezigheid van islamitische basisscholen een emancipatieproces onder moslims, om zo een vorm van islam te krijgen die goed aansluit op de Nederlandse samenleving. Islamitische basisscholen bevorderen mijns inziens het proces van integratie omdat daarmee een islamitische traditie een plaats krijgt in de Nederlandse samenleving, zonder dat daarmee een bepaalde eigenheid van deze bevolkingsgroep verloren gaat.

De onderwijsinspectie controleert basisscholen op hun kwaliteit en opbrengsten. Dat islamitische basisscholen daardoor nogal eens het onderwerp van gesprek zijn ligt vooral aan het feit dat het jonge scholen zijn, islamitische bestuurders soms onbekend zijn met hun taakhoud en er door deze scholen gezocht wordt naar een evenwicht tussen het vasthouden aan een islamitische traditie enerzijds en het integreren anderzijds.

Dat de AIVD in februari 2002 een rapport presenteerde over het functioneren van islamitische scholen in Nederland is hoogst opmerkelijk te noemen. Het is namelijk in de eerste plaats de taak van de onderwijsinspectie om islamitische scholen te beoordelen op de kwaliteit van het onderwijs en de integratie. Dat de AIVD tot deze stap kwam heeft waarschijnlijk te maken gehad met de, toen recente, aanslagen door moslimextremisten in New York en Washington (2001). Ook de terughoudende opstelling van de onderwijsinspectie waar het gaat om de beoordeling van de integratie van islamitische basisscholen (integratie van cultuur en religie), kan aan het initiatief van de AIVD ten grondslag hebben gelegen.

De AIVD concludeert dat er voornamelijk binnen islamitische schoolbesturen situaties voorkomen die mogelijk schadelijk zijn voor de democratische rechtsorde. Invloeden van buitenlandse islamitische organisaties zijn volgens de AIVD (deels) heimelijk aanwezig en ongewenst voor de vrijheid van onderwijs.

De onderwijsinspectie nam in eerste instantie (1999) nog het standpunt in dat het beoordelen van de integratie van islamitische basisscholen, als het gaat om cultuur en religie, buiten het takenpakket viel. In 2002 is het takenpakket van de onderwijsinspectie op last van de overheid veranderd en wordt er door de onderwijsinspectie wel onderzoek gedaan naar de integratie van de islamitische religie en cultuur in de Nederlandse samenleving. Om daar zicht op te krijgen is er gekozen voor een benadering vanuit basiswaarden. De conclusie van de onderwijsinspectie in 2002 en in 2003 is dat er op het grootste deel van de islamitische basisscholen in Nederland geen zaken zijn (ook het godsdienstonderwijs niet) die strijdig zijn met deze basiswaarden. Ruim 90% van de islamitische basisscholen voldoet in ruime mate aan de criteria van de onderwijsinspectie en integreert in de Nederlandse samenleving.

Islamitische basisscholen hebben tijd nodig hebben om te laten zien dat ze als volwaardige basisscholen functioneren. Daarbij moet rekening gehouden worden met de lastige situatie waarin zijn als nieuwkomers met een niet-westerse achtergrond verkeren. Schoolbesturen van islamitische basisscholen zullen de integratie van islamitische basisscholen als kernbegrip moeten hanteren in hun functioneren. Op die manier dragen ook zij ten volle bij aan de integratie van islam in Nederland.

Leo van der Meij,
Augustus 2009

Literatuur

- SLO/ ISBO, *Doelstellingen en leerlijn islamitisch godsdienstonderwijs voor het primair onderwijs*, 2006
- Dick Douwes, Martijn de Koning, Welmoet Boender (red.), *Nederlandse moslims; van migrant tot burger*, Salomé Amsterdam 2005
- W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland; minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, BOHN STAFLEU VAN LOGHUM, 1997
- W.A.R. Shadid, P.S. van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme; discussie over de Islam in Nederland*, De Ploeg Maarn, 1990
- K.Wagtendonk (red.), *Islam in Nederland, Islam op school*, Coutinho BV, 1987
- Karen Armstrong, *Islam; geschiedenis van een wereldgodsdienst*, De Bezige Bij, 2001
- Karen Armstrong, *Een geschiedenis van God*, Anthos Baarn, 1995
- Andrew Rippin, *Muslims, Their religious beliefs and practices*, Routledge, 2005
- Wilna A.J. Meijer, *Traditie en toekomst van het islamitisch onderwijs*, BULAAQ, 2006
- Nico Landman, *Van mat tot minaret; De institutionalisering van de Islam in Nederland*, VU Uitgeverij, 1992
- John L. Esposito, *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford University Press, 2003
- Jan Rath, *Nederland en zijn Islam*, Het spinhuis, 1996
- Onderwijsinspectie, *Islamitische basisscholen in Nederland*, Inspectierapport, 1999
- Onderwijsinspectie, *Bestuurlijke praktijken in het islamitisch onderwijs*, Inspectierapport, 2008
- Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen nader onderzocht*, Inspectierapport, oktober 2003
- Onderwijsinspectie, *Islamitische scholen en sociale cohesie*, Inspectierapport, oktober 2002
- Onderwijsinspectie, *IBS As-Siddieq Rapport van bevindingen 17 juni 2009*, Inspectierapport, 2009
- SCP, *Moslim in Nederland*, Den Haag, juni 2004
- AIVD, *Democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002
- AIVD, *Van dawa tot jihad*, 2004